

DOI: <https://doi.org/10.52258/stthtr.sup.02.03>

Fejtörést és szenvedést okozó változások. A ditrói hitvallásos iskola története 1920–1925 között a Gyulafehérvári Érseki és Káptalani Levéltár iratai alapján

ANDRÁS ISTVÁN

Babeş-Bolyai Tudományegyetem – Római Katolikus Teológia Kar
Kolozsvár (RO)
istvan.andras@ubbcluj.ro

Minden átalakulás nehézséggel, szenvedéssel jár, de egy vesztes háború után az átalakulás igencsak sok áldozatot is követel a vesztes fél oldalán. A győztesek megpróbálnak berendezkedni a tervük szerinti új, jó világra; míg a vesztesek fogukat összeszorítva védik a képzelt új világ alapját, mely a számukra dicső régi romjaira épül. Valami ilyesmi játszódott le Ditróban a hitvallásos iskolák körül az 1920-as évek elején.

A Versailles-i Legfőbb Tanács, amely az első világháború végén kezdett működni, 1918. június 7-én döntött a Monarchia¹ felosztása mellett. Előtte tervek és tanulmányok készültek a birodalom

---

1 Ebben az időben a Monarchiának 63 vármegyéje volt. Ditró ezek közül Csík vármegyéhez tartozott. Vö. Romsics Ignác, *A trianoni békeszerződés*, Budapest 2001, 7-13.

jövőjéről. Ezek közül több terv a Monarchiát nem feldarabolni, hanem föderalizálni szerette volna. A legérdekesebb föderációs terv szerint hat egyenrangú állam lett volna. A legnagyobb a 16 milliós Magyarország, a legkisebb Erdély lett volna.² Ez azonban nem így történt. Magyarország még fel sem ocsúdhatott a vereségből és újra nagy csapás érte.³ Területeinek jórészt elveszítette és magyarjai kisebbségi sorba kényszerültek, mert a trianoni békeszerződés ratifikálásakor 1920-ban⁴ olyan tartományok is kerültek az új államokhoz, ahol igen sok magyar élt. Így volt ez Románia esetében is, olyan területek kerültek román fennhatóság alá, ahol románok egyáltalán nem vagy csak nagyon kis létszámban éltek.⁵ Ilyen terület volt például Székelyföld, ahol a magyarság aránya – Udvarhely, Háromszék és Csík vármegyében – 85% fölött volt.

Az erdélyi magyarságnak a nemzeti és kulturális érdekei védelmére mindössze két hivatkozási alapja volt: a gyulafehérvári határozatok, amelyben teljes nemzeti autonómiát ígértek az Erdély területén élő népeknek és az 1919-es párizsi Kisebbségi Szerződés, amely biztosította számukra az élet és a szabadság védelmét.⁶ Ennek ellenére a romániai törvényhozás 1920. január 1-jén a gyulafehérvári határozatokból csak az egyesülést kimondó szakaszt iktatta törvénybe. A nemzetközi ellenőrzés csak formálisan kötelezte Romániát a Kisebbségi Szerződés paragrafusainak betartására, így semmiféle ellenőrzéstől tartaniuk nem kellett. A kisebbségbe szorultak pedig eleinte még a hangjukat sem merték felemelni saját jogaik

---

2 Vö. Ádám Magda, *Föderációs tervezetek*. in: *História*, szerk. Glatz Ferenc, Budapest 1995. XVII. évf. 5-6. sz. 3-6.

3 Vö. Ádám Sándor, *Trianon jelszerűsége*, Budapest 2003, 3-6.

4 Ezen a tárgyaláson a magyar érdekeket védő bizottságot gróf Apponyi Albert vezette. Vö. Szász Zoltán, *Erdély története III kötet*, Budapest 1986, 1729.

5 Ekkor Románia lakosainak száma 7,5 milliőről 17 millióra szökött. A lakosság 29%-a a kisebbséghez tartozott. Deletant, Denis, *Teroarea comunistă în România*, București 2001, 23.

6 Szarka László: Magyarország és a magyar kisebbségek ügye a párizsi békétárgyalásokon: határkijelölés, népszavazás, kisebbségvédelem, In: Bárdi Nándor - Fedinec Csilla - Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat Kiadó - MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest 2008, 22-29.

védelmében, mert az új alkotmány erejében nem bízhattak, hisz az abban meghirdetett alkotmányos jogukat nem gyakorolhatták.⁷

1919-1925 között⁸ az egyház harcának egy része az iskolák fenntartására szolgáló alapítványok védelmére irányult.⁹ Kezdetben az iskolákban a magyar nyelv mint az iskola tanítási nyelve megmaradt, de egyre jobban kezdik sürgetni a román nyelv bevezetését. 1921-től már a román nyelv előtérbe kerül. Az iskolák ügyintézésénél például már a magyart csak szükség esetén lehet használni, egy év múlva teljesen tiltják.¹⁰ Hamarosan bevezetik a tanítók számára a kötelező nyelvtanfolyamokat és a nyelvvizsgát.¹¹ Ezek az utasítások és törvények Ditró hitvallásos iskoláit sem kerülték el. Itt kezdetben sem a nyelvtanfolyamokra, sem a nyelvvizsgára senki sem jelentkezett.¹²

A másik kihívást a kivándorlás jelentette, mely egész Erdélyben érezhető volt, és Ditrót sem kímélte, sőt a tanárok közül is voltak, akik átköltöztek a magyarországi területekre.¹³ A történelem-földrajz

7 Vö. Balogh Júlia, *Közművelődés, egyleti élet Erdélyben*, in: *História*, szerk. Glatz Ferenc, Budapest, 1993. XV. évf. 2. sz. 21-22.

8 Ekkor már érezhető a magyarelles hangulat. Alexandru Vaida-Voievod 1919. december 4-én a következőket mondja: „Tudom, hogy mindent kockára tettünk, nem csak a jelent, hanem a jövőt is. Rettenetes precedenst adunk a magyarok kezébe, hiszen, ha még egyszer felülkerekednek, akkor örök időkre elintézhetik Erdély kérdését – a mi rendszerünk alapján. A magyarság szerint mi jövevények vagyunk, így teljesen ki is utasíthatók Erdélyből a történetek után. Mindegy! Úgysem maradna egyetlen román sem életben itt, ha még egyszer a magyarok lennének itt az urak. Egy népnek ezer év alatt csak egyszer van ilyen alkalm, örültség lenne elszalasztanunk: csak arra kell koncentrálnunk minden erőnkkel, hogy gazdasági, politikai és katonai téren a magyarok felül ne kerekedhessenek még egyszer, mert akkor vége nemcsak Nagy-, de Kisromániának is.” Vö. Balogh Júlia, *Az erdélyi hatalomváltás és a magyar közoktatás 1919-1929*, Budapest, 1996, 15.

9 Vö. Balázs András, *Adatok az erdélyi kisebbségek iskolavédelmi küzdelmeihez 1919-1929*, Kolozsvár 1929, 9.

10 Balázs, 10.

11 Balázs, 11.

12 GYÉL, Püspöki iratok, 3299/1920. sz.

13 Erdélyből ezekben az években 197 035 ember menekült át Magyarországra. 1918-ban 40 952 fő, 1919-ben 33 551 fő, 1920-ban 70 773 fő, 1921-ben 19 879 fő, 1922-ben 13 651 fő, 1923-ban 7536 fő, 1924-ben 1693 fő. Balogh Júlia, *Az erdélyi hatalomváltás és a magyar közoktatás 1918 – 1928*, Budapest 1996 19.

tanára, Gábory László, Budapestre költözik és így újra üresen marad egy tanítói állás. A plébános kéri a püspököt, hogy nevezzen ki valakit az üres helyre (akár férfi, akár női tanerőt), de a püspök azt válaszolja, hogy hirdessen pályázatot, mert nem áll a rendelkezésére ilyen keret.¹⁴

Ilyen helyzetben nem volt könnyű dolga a ditrói plébánosnak sem és a ditrói hitvallásos iskolák tanítóinak sem. A nyelvvizsga (és a román állam részéről született új követelmények), a kivándorlás, a tanácstalanság, valamint a szegénység nagyon rányomja bélyegét a huszas évek elejének hangulatára Ditróban.

Az 1920/21-es tanév

Már a tanév megkezdése előtt a plébános kénytelen jelezni a püspöknek, hogy a ditrói elemi és polgári iskolánál 18 tanító tanít, akik nagy szegénységben élnek és megvetésnek vannak kitéve az új hatósági szervek részéről.¹⁵

A tanév megkezdése előtt az egyháztanács és az iskolaszék kéri a következő tanerők kinevezését: Petres Sándor, Sáskáné Gernáld Róza, Kőszeghyné Köllő Amália, Lukács Tamás segédlelkész, Mezey Imre és Száva Erzsébet, Bocskai Tamás és Nagy Irén. A hatóság válasza nem késik, a következő kéréseket hagyták jóvá: a polgári iskolánál Lukács Tamást kinevezik óraadónak és tanítani fogja a földrajz, fizika, kézimunka, torna, ének és jogi ismereteket. Mezey Imrét kinevezik a természetrajz és gazdaságtan helyettes tanárának, míg Száva Erzsébet okleveles tanítónő a nyelv és történelem tanára lesz. Az elemi iskolához kinevezést nyernek: Petres Sándor okleveles tanító, Bocskai Tamás okleveles tanító, Sáskáné Gernáld Róza, Kőszeghyné Köllő Amália és Mezeyné Nagy Irén.¹⁶

A román hatóság egyre nyomatékosabban kéri a hűségeskü és a nyelvvizsga letelét, ami Ditróban továbbra is problémát okozott. A

---

14 GYÉL, Püspöki iratok, 5854/1920. sz.

15 GYÉL, Püspöki iratok, 6367/1920. sz.

16 GYÉL, Püspöki iratok, 6832/1920. sz.

plébános¹⁷ 1921. március 9-én tanácstalanságában ír a püspöknek, hogy letegye vagy ne az esküt. (Tudnunk kell azt, hogy eskü nélkül a román hatóság nem engedte, hogy bárki is tanítson az iskolákban.) A püspök válasza világos: csak akkor tegye le az esküt, amikor „innen” utasítást kap rá.¹⁸ A püspök válasza azt láttatja, hogy bízott az egyházmegye erkölcsi és anyagi erejében vagy nem tartotta tartósnak a beállt változásokat.

Az iskolában a sok nehézség ellenére ennek a tanévnek a végén is megtartották a magánvizsgát, amire 31 tanuló jelentkezett. A vizsgakérelmezés a felterjesztés alapján, osztályok szerint a következőképpen oszlott meg: első osztály 17 tanuló, második osztály 4 tanuló, harmadik osztály 9 tanuló és negyedik osztály 1 tanuló.¹⁹ A jegyzőkönyvből az is kiderül, hogy az egy évvel korábbi rendelkezést²⁰ csak ebben az évben sikerült végrehajtani, vagyis hogy a polgári iskolában V. és VI. osztályt felállítsanak.²¹ Ezt az indokolja, hogy sem Remetén, sem Szárhegyen nincs polgári iskola és csak a tehetősebbek engedhetik meg maguknak azt, hogy Gyergyószentmiklósról járassák gyerekeiket, így a ditrói iskola számára a környező falvakból biztosítva van a kontinuitás. Ugyanakkor javasolják, hogy a két új osztály gimnáziumi tanmenettel működjön és így az itt végzett növendékek a VII. és VIII. osztály elvégzésére mehetnek Csíkszeredába tanulni. Igaz, ekkor még a román nyelv tanítása nem volt megoldva, hiszen a négy rendes és két óraadó tanító közül senki nem beszélte a román nyelvet.²²

Talán ebből adódik az is, hogy a ditrói tanítók ellen vádat emeltek a vármegyénél. Ez a vád az állam elleni lázadás volt. Ez persze csak a hitvallásos tanítókra volt érvényes, akik nem mentek át az állami román iskolába és nem tették le sem az esküt, sem a nyelvvizsgát.²³ Ugyanakkor az is napfényre került, hogy néhányan elkötelezték

17 A plébánosi teendőket ebben az időben egy rövid ideig P. Csiszér Bonaventura adm. paroh. látta el. Vö. GyÉL, Püspöki iratok, 1499/1921. sz.

18 GyÉL, Püspöki iratok, 1499/1921. sz.

19 GyÉL, Püspöki iratok, 3018/1921. sz.

20 GyÉL, Püspöki iratok, 3645/1920. sz.

21 GyÉL, Püspöki iratok, 5964/1921. sz.

22 GyÉL, Püspöki iratok, 4707/1921. sz.

23 GyÉL, Püspöki iratok, 318/1922. sz.

magukat arra, hogy minden áron tönkreteszik a szépen működő hitvallásos iskolát. Erről id. Józsa Sándor Mailáth püspöknek címzett leveléből tudunk, amely 1922. január 14-én kelt.²⁴

A változásokat, melyek az iskolákat érinti, felgyorsítja az a tény, hogy 1922-től Brătianu Ion veszi át a stafétát az állam élén. Mindjárt az első évben kikezdi a kisebbségi iskolákat,²⁵ ám az igazi támadás

---

24 GYÉL, Püspöki iratok, 318/1922. sz.

25 Néhány intézkedés, amivel az kisebbségi iskolákra tört: – a felekezeti iskolák tanszemélyzete vasúton féljeggyel nem utazhat, – a magyar felekezeti iskolákban nem vehető fel az abszolváló vizsga tárgyai közé a magyar nyelv, – a magyar felekezeti iskolák nem kaphatnak államsegélyt (a román, szász, sváb és mohamedán iskolák kezdettől fogva kaptak), – a magyar felekezeti tanítók és tanárok nyugdíj igényét (de megint csak ezeket) az állam nem ismeri el, – a magyar tanítók és tanárok a román nyelvből, alkotmánytanból, Románia földrajzából és történelméből kötelesek románul vizsgázni, – akik ezeken a vizsgákon nem feleltek meg, azokat elbocsátották a szolgálatból minden ellátás nélkül, – a magyar felekezeti tanítók és tanárok okleveleit egyenjogúsítani kell (míg a hasonló magyar oklevéllel rendelkező románokét és szászokét nem kellett), – a magyar határmenti városokban: Nagyváradon, Nagyszalontán, Nagykárolyban, Szatmáron, Máramaroszigeten, Aradon és Temesváron a közoktatási miniszter elrendeli az összes magyar óvoda megszüntetését, – az állami magyar iskolák ifjúsági és tanári könyvtárának magyar könyvei megsemmisítendőek és az értékesebb darabokat kéri a román Tudományos Akadémiának megküldeni, – az 1923/24-es tanévtől az állami magyar iskolákban a román nyelv, történelem, földrajz és alkotmánytan, számtan és francia nyelv román nyelven tanítandó, – az izraelita elemi iskolákból 1923/24. szeptember 1-től a magyar nyelv teljes megszüntetését rendeli el, – Temesváron a római katolikus fiú- és leánylíceumban, a városi felső kereskedelmi iskolában, a zsidó líceum és felső kereskedelmi iskolában a magyar tanítási nyelvet az 1923/24. tanévtől kezdve a román nyelvvel kellett felcserélni, – minden szerzetesi, községi vagy társulati középiskolában 1924. szeptember 1-től az 1. osztályban csakis román tannyelvvel szabad tanítani, – a magyar felekezeti líceumok VIII. oszt. abszolváló vizsgáján a magyar nyelv sem szóbeli, sem írásbeli vizsgán nem szerepelhet, – a magyar felekezeti iskolák más felekezeti tanulót nem vehetnek fel, – angol nyelvet csak a magyar felekezeti iskolákban tilos oktatni, – felekezeti iskolákban magántanulók nem vizsgázhatnak, – a magyar középiskolai tanárok mozgósítás alkalmával a katonai szolgálat alól fel nem menthetők, mert nem nélkülözhetetlenek, – magyar felekezeti iskolákhoz csak olyan törvényesen képesített tanítók és tanárok alkalmazhatók, akiknek megválasztásához a miniszter előzetesen hozzájárult, – a magyar felekezeti iskolák „Értesítői” román nyelven

az iskolák ellen majd csak 1924-1925-ben következik be, amikor a román kormány elérkezettnek látta az időt, hogy törvényesen is egységesítse Nagyrománia oktatásügyét. E tárgyban két törvény is született: az 1924. június 26-i elemi oktatásról szóló²⁶ és az 1925. december 22-i, magánoktatásról szóló törvény.²⁷

---

nyomtathatók csak ki, és azok szövege előzetes hatósági cenzúra alá tartozik, – eltiltja a koedukációt a magyar felekezeti iskolákban, s azt is, hogy a leányiskoláknak férfiigazgatója lehessen. És még sorolhatnánk tovább az iskoláinkat megtépázó rendelkezéseket. Vö. Balogh, *Az erdélyi hatalomváltás és a magyar közoktatás 1918 – 1928*, 52-55.

- 26 Ez a tanítók, segédtanítók helyzetével is foglalkozik. *Rendes tanítók*: ideiglenes (akik képesítő vizsga letétele után első évben tanítanak), végleges tanítók (akik három éve szolgálnak és letették a véglegesítő vizsgát), előléptetett II. fokú tanítók (akik már három éve szolgáltak és letették az előléptetési vizsgát), előléptetett I. fokú tanítók (akik hatévi szolgálat után letették a II. fokú tanítói vizsgát). *Segédtanítók* kizárólag a tanítóképzőt végzettek hiányában nevezhetők ki. Lehetnek: ideiglenes segédtanítók (legalább négy középiskolai végzettséggel), segédtanítók (akik négy évig már szolgáltak ideiglenes helyettesként). Tanítót áthelyezni fegyelmi büntetés miatt vagy saját kérelmére lehet, de egy évben csak egy alkalommal. Vö. Balogh, *Az erdélyi hatalomváltás és a magyar közoktatás 1918 – 1928*, 58-60.
- 27 Az állami iskolákon kívül tanulók járhatnak még: magán-felekezeti, hitközségi és magánosok által létesített iskolákba. Magániskola létesíthető magánkezdeményezésre, ám osztályonként legalább 10 gyermeknek kell oda járnia. De semmiféle magániskola nem létesíthető a közoktatási minisztérium külön engedélye nélkül. A felügyeletet és az ellenőrzést is a minisztérium végzi. Románia földrajza, a románok története csakis román nyelven oktatható a 3. elemi osztálytól, a minisztérium által megállapított óraszámban. Balogh, *Az erdélyi hatalomváltás és a magyar közoktatás 1918 – 1928*, 76.

Az 1921/22-es tanév

Az új országban egyre forrott és izzott a hangulat és ez megfertőzte a vidéki egyszerű iskolák életét is. Így Ditróban több tanító vallotta, hogy a béke és a haladás érdekében az iskolát át kell adni az államnak, és ha az egyház ezt nem akarja, majd átadja a nép, akinek a vagyonából épült. Ezt főleg három tanító, nevezetesen Bíró Félix, Barabás Rajmund és id. Józsa Sándor vallotta és a december 6-i gyűlésen erre bíztatták a tantestületet. Csak két tanító tart ki kezdetben az egyház mellett: Száva Erzsébet és Lukács Tamás. Végül úgy döntenek, hogy a három lázadó tanító felmegy a püspökhöz és megbeszéljük a dolgot.²⁸ A püspök rögtön számonkéri a plébánost, dr. Lukács Józsefet, hogy mi történik Ditróban. A plébános azt válaszolja a január 18-án kelt levelében, hogy az iskolák államosításának az ügye „amilyen hamar keletkezett, olyan hamar el is ült”²⁹ és emiatt nem tájékoztatta a hatóságot. Két nap múlva azonban a plébános egy újabb levelet ír a püspöknek, amiben bevallja, hogy korábban a püspök felszólítására nem vette fel a 116 100 lej kölcsönt az egyház erdjére, mert meg van győződve, hogy az Erdélyi Római Katolikus Státus által az összes tanító meg fogja kapni a fizetését, addig az egyházközségi adóból próbálja ellátni a tanítókat.³⁰ Közben március 2-án Bocskay Tamás levelet küld a főtanfelügyelőnek, aki ekkor Miklós István kanonok, és kéri, hogy ne ítéljenek elhamarkodottan, hallgassák meg a tanítók véleményét is, mert már meg gondolták az ügyet.³¹ Végül a kedélyek lecsillapodnak.

A vita az egyház berkein belül azonban nem maradt visszhang nélkül. Mohalyi Gábor stáusi tanfelügyelő Kolozsváron kelt levelében megállapítja, hogy a ditrói esetnek a fő oka a plébános

---

28 GYÉL, Püspöki iratok, 454/1922. sz.

29 GYÉL, Püspöki iratok, 454/1922. sz.

30 GYÉL, Püspöki iratok, 455/1922. sz.

31 GYÉL, Püspöki iratok, 454/1922. sz.

gyengesége.³² Ugyanebben az évben az új „revizor școlar”, N. Comania levelet ír a püspöknek, amiben kifejti, hogy ő nem üldözi a vallásos iskolákat és ha megfelelnek külsőleg és a fizetési alap is rendben van, nyugodtan működhetnek, csak egy kikötése van: tanítsák³³ Románia földrajzát és történelmét.

Az anyagi nehézségek megoldásában nagy segítség lett volna az egyházadó beszédese, amire a plébános számított is, de sajnos hiába várta ezt a bevételt, mert a nép szegénysége miatt nem tudott adakozni, így a tanítók egyre többet nélkülöztek. Kilátástalan helyzetében Bocskay Tamás a maga és a polgári tantestület nevében a püspöktől kér segítséget hivatkozva a Státus 20/1922-es számú rendeletének a 2. pontjára, mely a régiség függvényében fizetéspótlékot határoz meg.³⁴ A helyzet nagyon nehéz volt, ezért május 30-án az egyháztanács és az iskolaszék rendes gyűlésén úgy határoznak, hogy a tanítók fizetésére 70 800 lejt irányoznak elő. A gyűlés végére azonban arra a következtetésre jutnak, hogy ez az összeg aránytalanul kevés, ezért módosítanak rajta és felemelik 73 596 lejre.³⁵ Ugyanakkor javaslatot tesznek a tanítók fizetésének a pótlására, mely 1922. március 1-jétől 1922. szeptember 1-ig lenne érvényes. Ez alapján Ádám József tanító 6000 lejt fizetést és 250 lejt személyi pótlékot, Ádámné Császár Ilona 5700 lejt fizetést és 400 lejt személyi pótlékot, Ádám Polixénia 5700 lejt fizetést és 400 lejt személyi pótlékot, Ambrus Ödön 4200 lejt fizetést és 400 lejt személyi pótlékot, Barabás Eleonóra 4500 lejt fizetést és 200 lejt személyi pótlékot, Barabás Rajmund 6000 lejt fizetést és 750 lejt személyi pótlékot, Bocskay Tamás 5300 lejt fizetést és 750 lejt személyi pótlékot, id. Józsa Sándor 6150 lejt fizetést és 750 lejt személyi pótlékot, ifj. Józsa Sándor 5700 lejt fizetést és 750 lejt személyi pótlékot, Mezeyné Nagy Irén 4700 lejt fizetést és 750 lejt személyi pótlékot, Petres Sándor 6000 lejt fizetést és 500 lejt személyi pótlékot, Sáska Kristóf 5400 lejt fizetést és 500 lejt személyi

32 GYÉL, Püspöki iratok, 455/1922. sz.

33 GYÉL, Püspöki iratok, 694/1922. sz.

34 GYÉL, Püspöki iratok, 3570/1922. sz.

35 GYÉL, Püspöki iratok, 1519/1922. sz. alapján az évi költségvetés 131 196 lejt tenne ki, amiből ki van fizetve 96 458 lejt a maradék 34 738 lejt egy részét a Státus, más részét a politikai községtől várják.

pótlékot és Sáskáné Gernáld Róza 4100 lej fizetést és 500 személyi pótlékot kapna.³⁶ A státusi tanfelügyelő, Mohalyi Gábor, teljesen elfogadhatatlannak tartja az ajánlatot. Szerinte nem igazságos, mert a családnélküli Barabás Rajmundnak egy fél évre 6750 lejt állapít meg, míg a négygyerekes id. Józsa Sándornak csak 150 lejjel ad többet, a hét családtaggal bíró Petres Sándornak pedig csak 250 lejjel ad többet. Helyette azt javasolja, hogy az egyházközségtől és a politikai községtől kérjék a kiegészítést.³⁷ Erről a lehetőségről az Erdélyi Tudósító 1921/3909-es számában már tájékoztatták az iskolákat.

Hamarosan Ditróban is erősödni kezd az új törekvés, miszerint román állami iskolákat kell felállítani minden eddigi magyar állami iskola helyére. A Csík megyei inspektor közli a státus tanfelügyelőjével, hogy Ditróban továbbra is lehet egyházi iskola, de a jelenlegi épületből ki kell költözzön, mert az állami tulajdon és ott állami elemi iskolát akarnak beindítani. Ezt a felszólítást Mohalyi január 25-én elküldi a plébánosnak a püspök utasításával együtt. Ebben a levélben a püspök utasította a plébánost, hogy azonnal nézzen utána a telekkönyvekben, kinek a nevében van az iskola és arról mielőbb jelentést tegyen, mert enélkül nem tud ő sem lépni az ügyben.³⁸

A tanév lassan a végéhez közeledett és újra a magánvizsga lett a gond. Ennek a tanévnek a végén 23 tanuló jelentkezett a magánvizsgára. Érdekes megjegyezni, hogy ebből a 23 tanulóból 16 izraelita vallású és csak 3 római katolikus.³⁹ A vizsgák végeztével újra a következő tanévre irányult a figyelem.

---

36 GYÉL, Püspöki iratok, 1519/1922. sz.

37 GYÉL, Püspöki iratok, 3951/1922. sz.

38 GYÉL, Püspöki iratok, 2861/1922. sz.

39 GYÉL, Püspöki iratok, 2895/1922. sz.

Az 1922/23-as tanév

Nagy küzdelmek árán a tanév elején sikerült elérni, hogy az 1922/23-as tanévre a Csíkvármegyei Magánjavak Igazgatótanácsának gyűlésén a ditrói polgári iskola részére 10 000 lej segélyt szavazzanak meg.⁴⁰ Ebből egyelőre csak 4600 lej van kifizetve a többi 5600 lej még függőben van, mert az igazgató még nem küldte el a kért iratokat.⁴¹

Az iskolákat tápláló ingatlanok, erdők sorsa is megpecsételődik az agrártörvényekkel, melyek ezek államosítását célozzák meg. Az első ilyen törvényt még 1919. szeptember 19-én hozták, ezt szigorították 1921-ben és végül a folyamat 1922-ben gyorsult fel.⁴² Ekkor a ditrói iskoláknak 222 holdas erdeje volt. Még az agrártörvény megjelenése előtt észrevették, hogy egyedüli esély a megmentésre abban áll, ha el tudnák adni. Azonban a román kormány számított erre és tudatosan levette a fa és ingatlanok árát. Így az a helyzet teremtődött, hogy az eladó nem volt hajlandó olcsón eladni s így teljesen ingyen az állam kezére ment át a vagyon. Ditróban is ez volt a helyzet, itt sem akarta senki megvenni, mindenki várta, hogy még lennebb essen az ára. A Ditrói Faipar Rt hallani sem akar a vásárról. Végül egy tölgyesi kereskedő, Weinrauch Berko, komoly ajánlatot tesz. A plébános támogatja a kereskedőt, mert a kántor, László István kezességet vállal mellette, de a döntést a püspökre bízta. A püspök a Fehérvári Faipari Rt-t támogatná, mert azt ismeri, de a plébánosra bízta a döntést, hisz ő ismeri a helyi adottságokat. Közben egy névtelen levél a ditrói hívek nevében figyelmezteti a püspököt, hogy az „iskola erdejét nehogy a zsidónak adják, mert őt a főkántor hozta nehéz ezresek ellenében”.⁴³ Ekkor már a Ditrói Faipari Rt is megtette

40 GYÉL, Püspöki iratok, 4765/1922. sz.

41 GYÉL, Püspöki iratok, 5045/1922. sz.

42 Balázs, 13.

43 GYÉL, Püspöki iratok, 6435/1922. sz.

ajánlatát, de az 10 lejjel kevesebb volt a tölgyesi kereskedő ajánlatánál. (Weinrauch Berko 50 lejt ígér köbméteréért.)⁴⁴

A hitvallásos iskolákat érintő, egyre növekvő szegénység és pénzhiány arra kényszeríti a státusi tanfelügyelőt, Mohalyi Gábort, hogy rávegye a püspököt egy körlevél kiadására, amelyben minden tanítónak a türelmét kéri és megígéri, hogy „december 1-től a vidéki összes tanítók helyi járandóságát a következő összegekig egészíti ki: a helyettes tanítók havi 400 lejt kapnak, míg a rendes tanítók a letöltött szolgálat alapján kapják meg a kiegészítést. Eszerint 1-10 évi szolgálattal bíró tanítónak 500 lejt, 10-20 évi szolgálattal bíró tanítónak 600 lejt, 20-30 évi szolgálattal bíró tanítónak 700 lejt, 30-40 évi szolgálattal bíró tanítónak 800 lejt”⁴⁵ fizetés-kiegészítést adnak. Ezt Ditróban sajnos senki sem kapta meg. A körlevél még tartalmazza: „A feleség és az oly közép- vagy felső iskolai tanuló gyermek után, ki nem helyben jár iskolába, havi 100-100 lejt, az oly gyermek után, ki középiskolába helyben jár, havi 75 lejt, a középiskolába nem járó és 10 éven aluli gyermek után pedig havi 50 lejt családi pótlék utasítottik. Egyetemi hallgató gyerek után havi 150 lejt a családi pótlék. Oly tanítónak, kinek lakása nincs, negyedévenként novembertől kezdődőleg 100-100 lejt jár.”⁴⁶

Az anyagi nehézséget fokozza az is, hogy a politikai község sem akarja kiadni a katolikus iskolákban tanító tanítókat megillető fizetést arra hivatkozva, hogy nekik sincs erre pénzük. Így a plébános kénytelen újra kölcsönt felvenni, és abból kifizetni a tanítók fizetésének egy részét.⁴⁷ Ezután a ditrói iskola mecénása egy ideig dr. Gál Endre volt.⁴⁸ Így érkezett el újra az év végi magánvizsgák ideje, amelyről az igazgató beszámol a státusi tanfelügyelőnek.⁴⁹ A minisztérium már előre jelzi, hogy a következő tanévtől az a pap, aki nem tanár, nem lehet az iskola igazgatója.⁵⁰ Már látszott, hogy

---

44 GYÉL, Püspöki iratok, 6435/1922. sz.

45 GYÉL, Püspöki iratok, 68/1923. sz.

46 GYÉL, Püspöki iratok, 68/1923. sz.

47 GYÉL, Püspöki iratok, 5995/1923. sz.

48 GYÉL, Püspöki iratok, 5187/1923. sz.

49 GYÉL, Püspöki iratok, 3000/1923. sz.

50 GYÉL, Püspöki iratok, 5187/1923. sz.

a következő tanévben még nehezebb lesz a ditrói római katolikus polgári iskola élete.

Az 1923/24-es tanév

Mindjárt a tanév elején Avéd Joachim és társai az állami iskolától belekötnek abba, hogy a katolikus polgári iskola állásait nem hirdették meg.⁵¹ Erre Szabó György akkori főesperes, tanfelügyelő válaszol és kifejti: nem volt meghirdetve, mert a múlt tanévi tanítókat írta át. Az egész ügy onnan indult, hogy Puskás Aranka tanítónőt kitétték a katolikus polgári iskolától, mert nem volt meg a nosztrifikálása.⁵² A községben egyre jobban hangoztatják, hogy a katolikus polgári iskola épülete az államé és oda akar költözni az állami iskola. Ezért az egyháztanács próbálja meggyőzni a politikai község vezetőségét, hogy az iskola erdeiből átadnak nekik 222 holdat és cserébe megkapják a községháza alatti két termet. Ebbe nem mennek bele, mert az erdő már 25000 lejt hozott az egyháznak, tehát már nem teljes, és kijelentik, hogy pert indítanak az iskola épületéért.⁵³

1924-re nagyon sok változáson esnek át a hitvallásos iskolák, melyek Ditrót sem kímélték. Ekkorra már a román nyelv az I-II. osztályban napi egy órában, míg a III-IV. osztályban napi két órában volt kötelező. A földrajz, történelem és alkotmánytan oktatási nyelve is a román lett. Sőt megjelentek a román nyelvű munkakönyvek is.⁵⁴ Az első román tanfelügyelői látogatás, amiről írott dokumentum maradt, 1924-ben volt és mindhárom katolikus elemi iskola elszenvedte. A jegyzőkönyv alapján a tanítók névsora és a gyerekek létszáma a következő:

51 Ekkor csak az taníthatott, akinek személyre szóló engedélye volt és állása megjelent a hivatalos lapban (Monitorul Oficial). Balogh, *Az erdélyi hatalomváltás és a magyar közoktatás 1918 - 1928*, 77.

52 GYÉL, Püspöki iratok, 4612/1923. sz. A nosztrifikálás tágabb értelemben az állampolgárság megszerzése, szűkebb értelemben egy végzettségről szóló oklevél honosítása. Vö. *Révai Nagy Lexikon XIV. kötet*, Budapest, 1916.

53 GYÉL, Püspöki iratok, 3627/1923. sz.

54 GYÉL, Püspöki iratok, 325/1922. sz.

- az 1-es iskolánál: az első osztály tanítója Ádám Josif és az osztályban 39 fiú és 42 lány van. A második osztály tanítója Barabás Rajmond, akinek a gondjaira 40 fiú és 27 lány van bízva. A párhuzamosan működő leányosztályt (szintén második) Puskás Aurelia tanítja és 41 lány jár oda. A harmadik osztály fiúosztály és id. Józsa Alexandru 72 fiút tanít. A negyedik osztály újra vegyes, 66 fiú és 19 lány jár oda, a tanító Petres Alexandru.

- a 2-es iskolánál két osztály és két tanító van. Az első osztály tanítója ifj. Józsa Alexandru és 26 fiú illetve 29 lány jár abba az osztályba. A második osztály tanítója Bocskay Toma, az ő osztályában 26 fiú és 29 lány van.

- a 3-ik iskolánál egy tanerő működik, akinek a neve nem szerepel a jegyzőkönyvben, itt összevont osztályok vannak. Az első osztályba 12 fiú és 13 lány, míg a második osztályba 13 fiú és 11 lány jár.⁵⁵

Az inspektor megjegyzi, hogy román tanítás van, de mivel nincs megfelelő tankönyv, nem ismerték a programot.⁵⁶

Szintén ebből az évből egy érdekes levél származik, melyben a státusi tanfelügyelő, Mohalyi Gábor jelentést tesz a püspöknek az iskolák ügyeiről és ebben írja: „a ditrói iskola vezetősége nem járt soha egyenes úton”.⁵⁷ Ennek az lett az eredménye, hogy Mailáth püspök kiküldte Görög Joachim kanonokot, hogy vizsgálja meg a ditrói iskola ügyeit. A kanonok a látogatás után beszámol a megbízó püspöknek és kijelenti, hogy mindennel meg van elégedve. A tanítók névsora a katolikus polgári iskolánál: Bajkó Mór igazgató, Incze Béla, Száva Erzsébet, Mezey Imre, Józsa Margit és Kovács Margit (Száva Erzsébet helyettese) tanítók.⁵⁸ Az egyháztanács és az iskolaszék új iskolagondnokot választ Liebl Ede személyében, akire az anyagi ügyek intézését rábízta.⁵⁹

Mindezek ellenére az anyagi gondok nem oldódtak meg. Januári levelükben a tanárok jelzik, hogy nem kaptak fizetést és nagyon

---

55 GYÉL, Püspöki iratok, 325/1924. sz.

56 GYÉL, Püspöki iratok, 325/1924. sz.

57 GYÉL, Püspöki iratok, 1450/1924. sz.

58 GYÉL, Püspöki iratok, 2684/1924. sz.

59 GYÉL, Püspöki iratok, 524/1925. sz.

nehéz anyagi körülmények között élnek.⁶⁰ 1924 novemberében a tanítók levelet intéznek a püspökhöz, melyben elmondják, hogy a plébános nem kötötte meg az egyháztanács által megszavazott és püspök által jóváhagyott szerződést a gyulafehérvári bankkal és a Státussal, ezért a tanerők fizetését nem tudta kiadni novemberre. Azt is elmondják, hogy a plébános kénytelen volt kölcsönt felvenni, hogy a fizetéseket ki tudja adni, de ez a kölcsön nagyon megterheli a plébániát. Azzal a javaslattal állnak elő, hogy a püspök nevezzen ki egy „szűkebb iskolai intéző bizottságot”,⁶¹ aki az iskola pénzügyeit intézi. Szerintük ez az egyetlen esély arra, hogy az iskola helyzetét meg lehessen menteni. Neveket is javasolnak. A püspök válaszából kiderül, hogy a gyulafehérvári bankkal a szerződés meg van kötve és még egy évig érvényes.⁶²

Az 1924/25-ös tanév

Amitől az iskola elöljárói féltek, az 1925-ben kezdődött el. Az állami ügyészségen, Csíkszeredában pert indítottak a ditrói katolikus egyház ellen, mert az iskola épületeit „minden jog nélkül s csalással íratta a saját részére.”⁶³ A katolikus ügyet dr. Kováts Károly ügyvéd védi, aki a püspök meghatalmazását bírja.⁶⁴ Az államot képviselő ügyvéd mindent megtesz, hogy az egyháztól elvegyék az iskolát. Régi meg-egyezésekre hivatkozik, melyeket még 1906-ban kötöttek az egyház képviselői a magyar állam képviselőivel. Valóban volt egy bizonyos államosítási törekvés a századfordulón, de a két helyzetet nem lehet összehasonlítani.⁶⁵ Az iskola anyagilag amúgy is meg volt terhelve, de ez a per teljesen kimerítette az iskola és a plébánia pénztárát. Ebben a nehéz helyzetben a ditrói Takarékpénztár Rt. siet az egyház

60 GYÉL, Püspöki iratok, 405 (406)/1924. sz.

61 GYÉL, Püspöki iratok, 5159/1924. sz.

62 GYÉL, Püspöki iratok, 5159/1924. sz.

63 GYÉL, Püspöki iratok, 894/1925. sz.

64 GYÉL, Püspöki iratok, 1103/1925. sz.

65 GYÉL, Püspöki iratok, 1447/1925. sz.

segítségére és 26 000 lej segéllyel támogatja a ditrói római katolikus elemi iskolát.⁶⁶ Azonban ez a segítség csak csepp volt a tengerben. Januárban a plébánosnak és az egyháztanácsnak sikerül megegyeznie a ditrói takarékos rts.-el, hogy ha az egyházközség pénzét befektetik, akkor az mindvégig önzetlenül támogatni fogja az egyházközséget. Ebbe a püspök nem egyezik bele, mert szerinte a „kicsiny vidéki bankoknál”⁶⁷ nincs biztonságban az egyházközség pénze.⁶⁸

A tanítók a Státustól is segítséget kérnek és megpróbálják elérni, hogy „mivel jelenleg kevesebb a tanító, a plusz pénzt adják ki”, de a Státus anyagi helyzete nem engedi ezt meg.⁶⁹ A tanítók elkésredésükben azt is megpróbálják, hogy a Hollóban levő erdőt, ami amúgy is a tanítóknak volt fenntartva, eladják. A püspök ebbe beleegyezett és így újabb pénzhez juthattak az egyre szegényedő tanítói családok.⁷⁰ A per még javában folyt, de a csendőrség segítségével 1925. szeptember 16-án, a tanítás megkezdése után, három szobát lefoglaltak az állami iskolának. Ekkor a plébános számára világossá válik, hogy az egész per arra megy ki, hogy a négy iskolaépületből az egyházat kirakják. Amint erre rádöbbsent Lukács József plébános, azonnal jelenti a püspöknek.⁷¹

A megkezdődött külső támadásokon kívül a ditrói polgári iskola belső nehézségekkel is szembe kellett nézzen. 1925. november 28-án meghal Száva Erzsébet, Kovács Margit, a román nyelv tanára pedig orvosi kezelésre szorul. Mindezek mellett Bereczky Erzsébet francia-német szakos tanár évközben máshova pályázott. A hirtelen keletkezett nagy tanárhiányt a plébános csak nehezen tudja megoldani. Mindenekelőtt meghívja a polgári iskolához Puskás Lajos kolozsvári gimnáziumi tanárt, aki a kolozsvári piarista gimnáziumban tanított.⁷² Hamarosan még két tanerőt sikerül találni Surgent József és Vadász József tanítók személyében. Közülük Surgent József

---

66 GYÉL, Püspöki iratok, 901/1925. sz.

67 GYÉL, Püspöki iratok, 699/1925. sz.

68 GYÉL, Püspöki iratok, 699/1925. sz.

69 GYÉL, Püspöki iratok, 2152/1925. sz.

70 GYÉL, Püspöki iratok, 2700/1925. sz.

71 GYÉL, Püspöki iratok, 4109/1926. sz.

72 GYÉL, Püspöki iratok, 202/1926. sz.

rendes, míg Vadász József csak helyettes tanár. Mindhármuk működését jóváhagyja a püspök.⁷³ A státusi tanfelügyelő kéri az iskolaigazgatókat, hogy részletes tanterveket küldjenek fel, mert azokkal tud ő érvelni a minisztériumban. Ezt a tantervet Ditróból már az új igazgató küldi fel, nevezetesen Baloghné Bukát Ilona.⁷⁴ Ő Bajkó Mór helyébe lépett, aki előrehaladott életkorára hivatkozva visszavonult.⁷⁵ Ebben az évben még nehezebb az új első osztály beindítása, mert most csak azokat lehet beírni a polgári iskolába, akik igazolványát a revizor jóváhagyja. Így most egy iskola sorsa teljesen ki van szolgáltatva egy ember szeszélyeinek. Ez még inkább érvényesült a ditrói polgári iskola esetében, mivel valamiért az inspektor neheztelt és nehezen adta meg az engedélyeket.⁷⁶

Összefoglaló

A fentiekben röviden láthattuk, hogy az országhatárok „csúszkálása” milyen változásokat, feszültséget és szegénységet hozott a ditrói hitvallásos iskolák és azok tanítói számára. Az elszegényedett tanítók mindent megtesznek hitükért és az egyházért, de az élet nehézségei lassan elkezdik felőrölni őket. A plébános nehezen igazodik el az új világban és mindenben a püspök döntésére vár, amikor pedig ő maga dönt, rendszerint rossz döntésnek bizonyul. A püspök bízik embereiben és próbálja védeni iskoláit. Az új hatalom mindent elkövet, hogy a hitvallásos és kisebbségi iskolák létét ellehetetlenítse. Mindezek ellenére az emberek bizalma nem törik meg, sokan a hitvallásos iskolákba adják gyerekeiket és bíznak az isteni gondviselésben.

Nehéz idők voltak a kisebbségbe kerülő emberek és iskolák számára, de 1925-tel ezek még ne értek véget, sőt.

73 GYÉL, Püspöki iratok, 4289/1926. sz.

74 GYÉL, Püspöki iratok, 4661/1926. sz.

75 GYÉL, Püspöki iratok, 4808/1927. sz.

76 GYÉL, Püspöki iratok, 5453/1926. sz.